

Поздняков О. В.,

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ

МОЛОДІЖНО МАРКОВАНІ ЛЕКСЕМИ В СЛОВНИКАХ ЛІТЕРАТУРНОЇ ТА РОЗМОВНОЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ: КВАНТИТАТИВНА ХАРАКТЕРИСТИКА ШЛЯХІВ УТВОРЕННЯ

Статтю присвячено дослідженню лексичних одиниць, позначених як молодіжні в словниках літературної та розмовної німецької мови. Автор описує шляхи їх утворення, дає кількісну характеристику та визначає особливості даних процесів.

Ключові слова: літературна німецька мова, розмовна німецька мова, молодіжно маркована лексика, словотвір, семантична деривація, запозичення.

Статья посвящена исследованию лексических единиц, обозначенных как молодежные в словарях литературного и разговорного немецкого языка. Автор описывает пути их образования, дает количественную характеристику и определяет особенности данных процессов.

Ключевые слова: литературный немецкий язык, разговорный немецкий язык, молодежно маркированная лексика, словообразование, семантическая деривация, заимствование.

The article is devoted to the study of lexical units marked as youth in dictionaries of standard and colloquial German. The author analyses the ways of their formation, gives a quantitative description and determines the peculiarities of the given processes.

Key words: standard German, colloquial German, youth marked vocabulary, word-building, semantic derivation, loanwords.

Лексика сучасної літературної (нім. *Standardsprache*) та розмовної (нім. *Umgangssprache*) німецької мови постає поєднанням елементів вокабуляру представників найрізноманітніших вікових, соціальних, професійних та етнічних груп. Динамічність розвитку словникового складу німецької мови детермінована суспільними процесами, насамперед, зростанням ролі засобів масової інформації як важливого інструменту поширення та популяризації нових тенденцій.

Однією з лексичних підсистем німецької мови є молодіжний вокабуляр. З огляду на соціальні, вікові та психологічні особливості їх творців та первинних користувачів, зазначені мовні одиниці є своєрідним протестом проти існуючих правил і норм, виразниками прагнення до новизни та володіють чималим прагматичним потенціалом. Завдяки активному вживанню на телебаченні та радіо, в пресі та інтернеті певні елементи словникового запасу молоді поширюються серед широкого загалу носіїв німецької мови, перетворюючись на невід'ємну частину їх повсякденного спілкування. Зростання ролі цих лексичних одиниць в процесі надрегіональної та надгрупової німецькомовної комунікації визначає **актуальність** здійсненого дослідження.

З іншого боку, надмірна оригінальність форми та експресивне забарвлення, притаманні зазначеним лексемам, ускладнюють їх кодифікацію. У словниках літературної та розмовної німецької мови вони фіксуються з позначенням «молодіжні». **Метою статті** є з'ясування специфіки шляхів утворення цього вокабуляру.

Об'єктом дослідження є молодіжно марковані слова, зафіксовані в лексикографічних джерелах літературної та розмовної німецької мови, а **предметом** – квантитативний аспект процесів словоскладання, семантичної деривації та запозичення в зазначеній лексиці.

Матеріалом дослідження є 565 позначених як молодіжні лексем, відібраних з електронних версій словників «Duden – Das große Wörterbuch der deutschen Sprache», «Duden – Deutsches Universalwörterbuch», «Langenscheidt e-Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache», а також «Wörterbuch der deutschen Umgangssprache» Х. Кюппера, з них 329 іменників, 99 дієслів і 137 прикметників. Критерієм відбору була наявність у них позначення «молодіжні».

Аналіз лінгвістичної літератури засвідчив, що дослідження способів утворення молодіжно маркованих одиниць у словниках літературної та розмовної німецької мови є однією з актуальних проблем сучасної германістики та знаходить відображення у ряді наукових праць, зокрема, в роботах Е. Нойланд [10, с. 78-98] і Я. Андроутсопулоса [7, с. 171-206]. Більш детальна характеристика останніх зумовлена застосуванням у них при здійсненні вибірки спільного критерію, що створює передумови для їх порівняння.

Е. Нойланд проаналізувала три словники, укладені наприкінці ХХ століття – «Wahrig. Deutsches Wörterbuch» (1986-1991), «Duden. Deutsches Universalwörterbuch» (1989) і «Paul. Deutsches Wörterbuch» (1992). У результаті виокремлено 18 молодіжно маркованих слів і одне стійке словосполучення. Матеріалом дослідження Я. Андроутсопулоса стали 69 лексем, позначених як молодіжні у новішому словнику «Duden. Deutsches Universalwörterbuch» (2003).

Обидві зазначені розвідки обмежуються лише визначенням загальної кількості молодіжно маркованої лексики в словниках загальнонаціональної мови та їх тематикою. Суттєве збільшення кількості молодіжно маркованих одиниць у другій роботі в порівнянні з першою (18 і 69 відповідно) вважаємо яскравим свідченням зростання їх ролі на загальнонаціональному рівні використання німецької мови, що вимагає подальшого вивчення.

На відміну від зазначених вище досліджень, у нашій статті увага зосереджена на шляхах утворення молодіжно маркованої лексики – словотворі, семантичній деривації та запозиченні з інших мов.

Для більш чіткого з'ясування специфіки досліджуваних мовних одиниць, утворених шляхом словотвору, запропоновано їх поділ на симплекси, результати словоскладання, деривації, аббревіації та інших видів словотвору, сформульований в результаті аналізу низки класифікацій видів словотвору німецької мови останніх десятиліть [2, с. 32; 3, с. 199-203; 4, с. 99-100; 5, с. 52; 6, с. 61; 8, с. 50; 9, с. 6; 12, с. 12-13].

В основу дослідження лексем-результатів процесів семантичної деривації покладено поширений в сучасній германістиці логічний принцип класифікації, згідно з яким виокремлюють розширення та звуження значення, а також метафоричні та метонімічні перенесення найменування [5, с. 39; 11].

У свою чергу, з метою вищої достовірності дослідження ми не відносимо до запозичень лексеми, утворені від мовних одиниць грецького та латинського походження, котрі в лінгвістиці визначаються як інтернаціоналізми [1, с. 256]. Це зумовлено специфікою досліджуваного матеріалу, адже процес асиміляції останніх відбувся набагато раніше, й молодь для збагачення свого словникового запасу використовує в даному випадку не безпосередньо лексику зазначених мов, а лише ту, що вже стала елементом літературної німецької мови чи певних терміносистем.

Аналіз шляхів утворення молодіжно маркованих лексем дав наступні результати. Зафіксовано лише 5 симплексів-іменників (0,88% загальної кількості молодіжно маркованих слів) (*Pimme* – «*Zigarette*»).

Значна кількість молодіжно маркованої лексики є композитами – 122 одиниці (21,59%) (*Eiermühle* – «*Welle am Reck, bei der die Oberschenkel des männlichen Turners fest an die Reckstange gepresst wird*»). Найбільше серед композитів зафіксовано іменників – 102 одиниці (*Nervensäge* – «*Fernsehgerät*»), які помітно домінують над композитами-дієсловами – лише 5 одиниць (*wegsterben* – «*sehr verwundert sein*») і композитами-прикметниками – 15 одиниць (*mittelherrlich* – «*ziemlich mäßig*»).

У словотвірному аспекті продуктивною виявилася також деривація (як експліцитна, так й імпліцитна) – разом 166 одиниць (29,39%). Для експліцитної деривації варто відзначити перевагу афіксації (*zerpecken* – «*heftig lachen*») над напівафіксацією (*knallhart* – «*unübertrefflich, sehr sympathisch*») – 90 одиниць (15,94%) проти 41 одиниці (7,26%).

Для афіксації помітним є домінування суфіксації над префіксацією – лексем, утворених за допомогою першого способу, втричі більше, ніж лексем, утворених за допомогою другого (68 одиниць і 21 одиниця та 12,04% і 3,72% відповідно).

Префіксація виявилася однаково продуктивною для дієслів і прикметників – по 10 одиниць (*belutschen* – «*jemanden abküssen, herzen*»; *unflott* – «*verdorben*»), натомість зафіксовано лише один утворений цим способом іменник (*Resextaner* – «*Unsinnswätzer*»). У свою чергу, суфіксація є найпродуктивнішою саме для іменників – 40 одиниць (*Rieche* – «*Nase*»). Майже вдвічі за кількістю їм поступаються прикметники – 23 одиниці (*nillig* – «*dumm, unerfahren*»), у 8 разів – дієслова – 5 одиниць (*täbern* – «*rauchen*»).

Аналіз словників виявив лише одну позначену як молодіжну лексему, утворену за префіксально-суфіксальною моделлю (*Geselchter* – «*magerer Mann*»).

Для напівафіксації напівпрефіксація (*saustark* – «*hervorragend, sehr eindrucksvoll*») виявилася значно продуктивнішою за напівсуфіксацію (*Schmalzkopf* – «*Schlagersänger*») – 37 одиниць (6,55%) проти 4 одиниць (0,71%). Найбільше серед цих лексем виокремлено дієслів (18 одиниць) (*reintun* – «*etwas lesen, lernen*»), дещо менше – прикметників (12 одиниць) (*knallmieß* – «*sehr schlecht, scheußlich*») і найменше – іменників (7 одиниць) (*Oberpuppe* – «*feste Freundin*»). Порівняно непродуктивною в утворенні молодіжно маркованих слів є напівсуфіксація – лише 2 іменники та 2 прикметники.

Виокремлені в результаті дослідження конверсиви (36 одиниць – 6,37%) репрезентують усі три проаналізовані частини мови, з них іменників – 11 одиниць (*Alte* – «*Mädchen*»), дієслів – 8 одиниць (*witzen* – «*jemanden verulken*») і прикметників – 16 одиниць (*beschallert* – «*geistesbeschränkt*»).

Абревіатур в молодіжно маркованій лексиці зафіксовано 12 одиниць (2,12%), 11 з яких є іменниками (*Auße* – «*Ausgeherlaubnis*»). Ще 7 одиниць (1,24%), серед них 5 іменників, одне дієслово та один прикметник, виникли в результаті інших видів словотвору (*l6* – «*stark verminderte Auffassungsgabe*»).

Значна частина виокремлених лексем є семантичними дериватами. На основі цього можна вважати, що потенціалом для подолання меж обмеженого віком молодіжного використання та подальшої фіксації у словниках володіють лексеми, наявні в літературній німецькій мові в інших значеннях. Найбільше їх утворено шляхом метафоричного перенесення найменування – 167 одиниць (29,55%). Серед цих слів 96 одиниць є іменниками (*Gupf* – «*dummer Mensch*»), значно менше – прикметниками – 38 одиниць (*heiß* – «*in begeisternder Weise schön, gut, großartig, stark*») і дієсловами – 33 одиниці (*hacken* – «*Schlechtes von jemandem erzählen, jemanden schlechtmachen*»). У порівнянні з метафорою, метонімія не відіграє суттєвої ролі в утворенні досліджуваної лексики.

Менш продуктивними, ніж перенесення найменування, проте достатньо важливими є процеси розширення (*bringen* – «*zustande bringen, können, schaffen*») і звуження значення (*Liebesgabe* – «*Züchtigung eines Kindes*») – загалом 31 одиниця (5,49%) – із перевагою першого (20 і 11 одиниць – 3,54% і 1,95% відповідно).

Притаманна сучасній німецькій мові тенденція до зростання популярності запозичень, левову частку яких складають англіцизми, виражена в наявності 51 такої лексеми (6,19%) (*Joint* – «*Zigarette*»). Найбільше серед них іменників – 27 одиниць (*Boß* – «*Vater, Familienoberhaupt*»), дещо менше прикметників – 17 одиниць (*big* – «*unübertrefflich, außerordentlich*»), дієслів зафіксовано лише 7 одиниць (*quicken* – «*weggehen*»).

Таким чином, серед шляхів утворення молодіжно маркованої лексики відзначаємо продуктивність словотвору (313 одиниць – 55,40% їх загальної кількості) та емантичної деривації (201 одиниця – 35,57%). Порівняно менш продуктивним є запозичення (51 одиниця – 9,03%).

Одержані результати аналізу шляхів утворення досліджуваних мовних одиниць дають підстави для наступних **висновків**. Незважаючи на зростання в німецькій мові загалом та молодіжній лексиці зокрема популярності запозичень, серед молодіжно маркованих слів помітне домінування одиниць з німецькими твірними основами. Отже, при кодифікації первинно молодіжних лексем оригінальності значення надається перевага перед оригінальністю форми.

Перспективним напрямком подальших досліджень виокремленого вокабуляру вважаємо з'ясування його актуальності та активності використання представниками сучасного покоління молоді.

Література:

1. Акуленко В. В. Интернациональные элементы в лексике языков / В. В. Акуленко // Национальное и интернациональное в литературе, фольклоре и языке. – Кишинев : Штиинца, 1971. – С. 251-264.
2. Искоз А. М. Лексикология немецкого языка : учеб. пособие [3-е изд., испр. и доп.] / А. М. Искоз, А. Ф. Ленкова. – Л. : Просвещение, 1970. – 296 с.
3. Огуй О. Д. Лексикологія німецької мови : навч. посібник для студентів вищих навч. закладів / О. Д. Огуй. – Вінниця : Нова книга, 2003. – 416 с.
4. Ольшанский И. Г. Лексикология. Современный немецкий язык / И. Г. Ольшанский, А. Е. Гусева. – М. : Академия, 2005. – 416 с.
5. Солодилова И. А. Лексикология немецкого языка : учеб. пособие для студентов III курса / И. А. Солодилова. – Оренбург : ГОУ ОГУ, 2004. – 114 с.
6. Степанова М. Д. Словообразование современного немецкого языка [2-е изд., испр.] / М. Д. Степанова; под ред. Т. В. Строевой. – М. : КомКнига, 2007. – 376 с.
7. Androutsopoulos J. K. Und jetzt gehe ich chillen : Jugend- und Szenesprachen als lexikalische Erneuerungsquellen des Standards / J. K. Androutsopoulos // L. Eichinger, W. Kallmeyer. Standardvarianten. Wie viel Variation verträgt die deutsche Sprache. – Berlin; New York : de Gruyter, 2005. – S. 171-206.
8. Fleischer W. Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache / W. Fleischer. – Leipzig : VEB Bibliographisches Institut, 1969. – 326 s.
9. Nerius D. Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache. Vorlesung. Sommersemester 2004 [Електронний ресурс] / D. Nerius. – Rostock, 2004. – 27 s. – Режим доступу : <http://www.helpforlinguist.narod.ru/Lexikologie.htm>.
10. Neuland E. Jugendsprache und Standardsprache. Zum Wechselverhältnis von Stilwandel und Sprachwandel / E. Neuland // Zeitschrift für Germanistik. – 1994. – Jg. 1. – S. 78-98.
11. Rehbock H. Bedeutungswandel [veränd. Neuaufg.]. – [Електронний ресурс] / H. Rehbock // Metzler-Lexikon Sprache / hrsg. von H. Glück. – Berlin : Directmedia Publ., 2000. – 1 CD-ROM. – (Digitale Bibliothek ; 34). – ISBN 3-89853-134-1. – s.v.
12. Schindler W. Einführung in die Sprachwissenschaft. Vorlesung. Winter 2006/7 [Електронний ресурс] / W. Schindler. – München, 2006. – 33 s. – Режим доступу : www.lrz-muenchen.de/~wolfgang_schindler/VL-Did-06.pdf.

Список лексикографічних джерел:

13. Duden – Das große Wörterbuch der deutschen Sprache (10 Bände) [Електронний ресурс]. – Mannheim: Bibliographisches Institut & F. A. Brockhaus, 2005. – Системні вимоги : Windows 98 / Me / 2000 / XP; PC-Bibliothek v400.
14. Duden – Deutsches Universalwörterbuch [6. Aufl.]. – [Електронний ресурс]. – Mannheim, 2007. – v410.
15. Küpper H. Wörterbuch der deutschen Umgangssprache [Електронний ресурс]. – Berlin : Directmedia, 2000. – Digitale Bibliothek. – Bd. 036.
16. Langenscheidt e-Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache [Електронний ресурс]. – CD-ROM für Windows Vista / XP / 2000 / NT4.0 / ME / 98.